

УДК 633.21:631.53.02

Г.С. КОНИК, кандидат сільськогосподарських наук

Г.І. МАМЕНЬКО, науковий співробітник

Н.А. ДОБРЯНСЬКА, молодший науковий співробітник

Інститут сільського господарства Карпатського регіону НААН

НАСІННЄВА ПРОДУКТИВНІСТЬ КОСТРИЦІ ЧЕРВОНОЇ ЗАЛЕЖНО ВІД СТРОКІВ, СПОСОБІВ СІВБИ ТА НОРМ ВИСІВУ НАСІННЯ

Викладено результати досліджень впливу строків, способів сівби та норм висіву насіння на насіннєву продуктивність костриці червоної в умовах Передкарпаття.

Ключові слова: насіння, багаторічні трави, костриця червона, добрива, урожайність.

У системі заходів, що забезпечують одержання високих урожаїв сільськогосподарських культур, підвищення якості та зниження собівартості продукції, важливе значення має правильно організоване насінництво.

Дана галузь виявилася неспроможною в сучасних умовах забезпечити виробництво достатньої кількості високоякісного насіння за доступними цінами. Основними причинами цього є слабка матеріальна база, зношеність якої становить 60–80 %, зниження культури землеробства та проникнення на український ринок іноземних сортів і насіння та інші. Тому зник ринок споживачів елітного насіння, який був раніше [4].

Головна увага при розв'язанні даної проблеми має бути сконцентрована на веденні гарантованого насінництва, розробці ефективних технологій вирощування, розмноження нових і перспективних сортів та гібридів, збереження їх генотипових і врожайних властивостей.

У польовому кормовиробництві найбільше значення мають багаторічні бобові та злакові трави, які здатні забезпечувати тваринництво в 1,5–2,5 рази дешевшими кормами порівняно з однорічними кормовими культурами. Вихід поживних речовин з 1 га багаторічних трав становить 100–150 ц к.од. і 18–20 ц перетравного протеїну, тоді як пшениця забезпечує відповідно тільки 60–70 і 5,5–5,6 ц, а собівартість виробництва 1 к.од. трав нижча ніж зерна в 2 рази, сіна й сінажу - в 3–4, коренеплодів – у 6–7 разів [4, 5].

© Коник Г.С., Маменько Г.І., Добрянська Н.А., 2011
Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. 2011. Вип. 53. Ч. II.

Травосіяння багаторічних злакових трав у гірських та передгірних районах Карпат – один із найкращих засобів закріплення ґрунтового покриву на схилах від змивів та зсувів.

Слід зважити на те, що природно-кліматичні умови зони Передкарпаття й Карпат є сприятливими для вирощування насіння багаторічних трав. Середня температура повітря найбільш холодного місяця - січня - 4–5 °С, а найтеплішого - липня - 17–19 °С. Безморозний період триває 140–160 днів, період із температурою 5 °С - 205–210, а з температурою 10 °С - 155–166 днів [6].

Поряд із такими відомими багаторічними травами, як конюшина лучна, конюшина гібридна, конюшина повзуча, тимофіївка лучна, райграс пасовищний, грястиця збірна, в останні роки значну увагу приділяють новим культурам (костриця червона, лядвенець рогатий). Костриця червона - багаторічна низова трава кущової, кореневищної й кореневищно-нещільнокущової форми з добре розвинутими прикореневими пагонами, які утворюють щільну дернину [2]. Порівняно з іншими злаковими травами має підвищену кущистість, велику кількість укорочених вегетативних пагонів і прикореневого листя, що особливо цінне для створення щільного травостою й дернини в перші роки формування культурного пасовища [7].

Поїдається різними тваринами завдяки високій отавності, вмісту поживних речовин, ніжності зеленої маси, підвищеній кількості протеїну, вітамінів, амінокислот. Урожайність пасовищної маси залежно від природної зони й умов вирощування змінюється від 100 до 250 ц/га, сіна 69–79 ц/га [1, 5]. У сухій речовині міститься: протеїну – 9,7 %, білка – 8,4, жиру – 2,6, клітковини 38,1, БЕР – 44, золи 5,8 %.

За поживністю 200 кг зеленої маси дорівнює 23 к.од. і містить 2,4 кг перетравного протеїну [1].

Однак технології вирощування багаторічних трав на насіння в зоні Карпат та Передкарпаття вивчено недостатньо. За даними зарубіжних вчених, підвищення врожайності сільськогосподарських культур в економічно розвинутих країнах забезпечується на 50 % внесенням відповідних норм і в потрібних співвідношеннях поживних речовин, на 25 – за рахунок технологічних заходів і на 25 % - від застосування високопродуктивних сортів [4].

За останні роки селекціонери ІСГКР НААН разом з вченими інших установ створили низку нових сортів багаторічних бобових і злакових трав, зокрема костриці червоної та лядвенцю рогатого. Дані культури є добрими компонентами травосумішок при створенні пасовищ.

Дослідження проводили на дерново-підзолистих поверхнево оглеєних середньокислих ґрунтах Передкарпатської дослідної станції, орний (0–20 см) шар яких характеризується такими показниками родючості: вміст гумусу 2,4–3,2 %, рН сольової витяжки 4,4–5,0, гідролітична кислотність – 4,23–4,67, сума ввібраних основ – 11,8 мг-екв. на 100 г ґрунту, рухомих форм азоту – 10,8, фосфору – 11,8, калію – 8,2 мг на 100 г ґрунту.

Метеорологічні умови в роки досліджень в основному були типовими для зони, хоч мали місце деякі відхилення середньодобових температур повітря й суми опадів від середніх багаторічних показників.

У дослідах вивчали вплив строків, способів сівби, норм висіву на врожай та якісні показники насіння костриці червоної сорту Говерла. Облікова площа ділянки 20 м², загальна 30 м², повторність чотириразова.

Фенологічні спостереження, обліки та лабораторні дослідження проводили за загальноприйнятими методиками [3]. При вирощуванні костриці червоної на дослідній станції застосовували агротехніку, загальноприйнятую для даної зони. Сівбу проведено весняним та літнім строком.

Догляд за посівами в період вегетації полягав у проведенні двох міжрядних обробітків на широкорядних посівах для знищення бур'янів і обробці гербіцидами.

Збирання врожаю проводили у фазі повної стиглості насіння при вологості 14–15 % прямим комбайнуванням.

Весняну сівбу проведено 15 травня. Метеорологічні умови закладки весняного посіву позитивно впливали на появу сходів та розвиток рослин костриці червоної в перший рік життя.

Середня температура повітря травня становила 13,1 °С і була близькою до середньобагаторічної (13,2 °С), кількість опадів – 129,0 мм, що на 32 мм більше від середньобагаторічних показників. Дані погодні умови в сукупності сприяли дружнім сходам на всіх варіантах весняного строку сівби.

Різниці в розвитку рослин між варіантами з різними способами та нормами висіву ми не спостерігали.

Початок сходів відзначено на 16-й день після сівби, кущення – на 17-й день після повних сходів.

Літню сівбу провели 5 липня 2006 р. Сходи з'явилися на 20-й день після сівби, початок кущення припадав на 16-й день після повних сходів. Тут бачимо відмінність тривалості початкових фаз розвитку костриці червоної весняного й літнього строків сівби. Дану відмінність

можна пояснити сприятливими погодними умовами, які були в період сівби й розвитку рослин навесні, й несприятливими погодними умовами влітку. Липень виявився досить сухим. За багаторічними даними, середня кількість опадів у цьому місяці становила 110,0 мм, температура повітря – 17,6 °С, а в 2006 р. - відповідно 67,9 мм і 20 °С. В окремі дні температура повітря перевищувала 30 °С.

У перший рік життя кількість рослин на 1 м² прямо пропорційно залежала від норми висіяного насіння. Найбільша їх кількість була на варіантах звичайно-рядкового способу сівби з нормою висіву насіння 12 кг/га, а найменша - на варіантах широко-рядного способу сівби, де норма висіву становила 4; 6; 8 кг/га насіння.

У 2007 р. було проведено перезакладку даного дослід. Початок сходів костриці червоної відбувся на 23-й день після сівби, а кушення почалося через 18 днів після повних сходів (весняний строк сівби).

Літню сівбу проведено в липні, появу сходів відзначено на 19-й день. Кушитися рослини почали на 18-й день після сівби. Як бачимо, суттєвої різниці в початкових фазах розвитку костриці червоної за весняного та літнього строків сівби в перший рік життя не виявлено, проте ми спостерігали незначні відхилення.

У наступні роки користування травостоєм міжфазні періоди тривали різну кількість днів. Вихід рослин костриці червоної в трубку відбувався на 33–42-й день, колосіння - на 43–49-й день, цвітіння – на 57–80-й день, повне дозрівання насіння наступало на 89–112-й день після початку відростання.

При досяганні костриці червоної визначали кількість генеративних стебел на 1 м², їх висоту, довжину волоті, масу насіння з однієї волоті.

1. Вплив строків, способів сівби та норм висіву костриці червоної на утворення генеративних стебел і насіння (середнє за 7 років обліку)

№ вар.	Варіанти	Кількість генеративних стебел на 1 м ²	Висота генеративних стебел, см	Довжина волоті, см	Маса насіння з однієї волоті, г
1	2	3	4	5	6
Весняна сівба					
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	888	84,5	11,8	0,054
2	Черезрядний (8 кг/га)	929	91,0	10,7	0,069

1	2	3	4	5	6
3	Черезрядний (10 кг/га)	950	93,1	11,1	0,074
4	Черезрядний (12 кг/га)	933	94,9	11,7	0,065
5	Широкорядний (4 кг/га)	977	99,7	13,8	0,072
6	Широкорядний (6 кг/га)	963	96,9	13,6	0,069
7	Широкорядний (8 кг/га)	982	98,1	13,3	0,071
Літня сівба					
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	938	88,7	10,3	0,061
2	Черезрядний (8 кг/га)	929	90,1	10,9	0,068
3	Черезрядний (10 кг/га)	972	95,2	11,9	0,070
4	Черезрядний (12 кг/га)	952	95,1	12,9	0,068
5	Широкорядний (4 кг/га)	978	99,6	14,4	0,073
6	Широкорядний (6 кг/га)	973	97,7	13,9	0,72
7	Широкорядний (8 кг/га)	976	98,8	13,6	0,72

У середньому за роки досліджень більш високорослі рослини були на широкорядних посівах, їх висота становила 96,9–99,7 см, тоді як на суцільнорядкових – 84,5–88,7 см, довжина волоті – відповідно 13,3–14,4 см і 10,3–11,8 см, а маса насіння з однієї волоті - 0,069–0,073 і 0,054–0,061 г (табл. 1), що в подальшому впливало на насінневу продуктивність костриці червоної.

За насінневою продуктивністю кращими були показники на варіантах із шириною міжрядь 45 см та нормами висіву насіння 4; 6 кг/га (табл. 2). Проте найвищий урожай насіння забезпечив 5 варіант з нормою висіву 2,7 млн шт./га насінин (4 кг/га) за широкорядного способу та літнього строку сівби (2,93 ц/га), порівняно з контролем надвишка врожаю становила 1,06 ц/га, або 56 %. Слід також відзначити, що на широкорядних посівах рослини костриці червоної утворюють більшу кількість генеративних стебел на 1 м², вони більш високорослі, довжина волоті більша, вища обнасіненість, як було згадано, завдяки більшій площі живлення.

Ми встановили, що насіння костриці червоної з вищими посівними показниками формується на варіантах широкорядного способу сівби. Так, маса 1000 насінин найбільшою була на широкорядному посіві з нормою висіву насіння 4 кг/га і становила 0,93–0,98 г, тоді як на звичайно-рядковому – 0,81–0,85 г (табл. 3), схожість - відповідно 87–90 і 84–86 %, енергія проростання - 85–86 і 68–75 %.

2. Врожайність насіння костриці червоної залежно від строків, способів сівби та норм висіву, ц/га

№ вар.	Варіанти	Роки сівби								Середнє	± до контролю	
		2006				2007					ц/га	%
		Роки обліку										
		2007	2008	2009	2010	2008	2009	2010				
Весняна сівба												
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	1,92	2,05	1,87	1,55	2,03	2,03	1,65	1,87	-	-	
2	Черезрядний (8 кг/га)	1,87	2,28	2,30	2,45	1,84	2,27	2,45	2,21	+0,34	+18	
3	Черезрядний (10 кг/га)	1,75	2,35	2,33	2,32	1,99	2,30	2,25	2,18	+0,31	+16	
4	Черезрядний (12 кг/га)	1,67	2,67	2,47	1,71	2,20	2,43	2,18	2,17	+0,30	+16	
5	Широкорядний (4 кг/га)	1,41	3,15	3,15	3,21	1,49	3,10	3,17	2,67	+0,8	+42	
6	Широкорядний (6 кг/га)	2,45	2,88	2,94	2,98	1,30	2,91	2,96	2,63	+0,76	+40	
7	Широкорядний (8 кг/га)	1,87	2,84	2,88	2,89	1,87	2,86	2,84	2,57	+0,70	+37	
Літня сівба												
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	2,97	2,11	1,89	1,51	2,98	2,09	1,73	2,18	+0,31	+16	
2	Черезрядний (8 кг/га)	2,75	2,34	2,38	2,40	2,50	2,36	2,36	2,44	+0,57	+30	
3	Черезрядний (10 кг/га)	2,03	2,42	2,47	2,37	2,65	2,43	2,29	2,38	+0,51	+27	
4	Черезрядний (12 кг/га)	3,33	2,11	2,50	2,10	2,38	2,40	2,15	2,42	+0,55	+29	
5	Широкорядний (4 кг/га)	3,26	3,19	3,16	3,24	1,45	3,08	3,19	2,93	+1,06	+56	
6	Широкорядний (6 кг/га)	3,05	2,79	2,82	2,90	1,88	2,81	2,96	2,74	+0,87	+46	
7	Широкорядний (8 кг/га)	2,49	2,68	2,81	2,86	2,90	2,79	2,73	2,75	+0,88	+47	
	НІР _{0,5} , ц/га	0,32	0,02	0,02	0,13	0,10	0,02	0,06				

3. Посівні якості насіння костриці червоної залежно від строків, способів сівби та норм висіву

№ вар.	Варіанти	Енергія проростання, %	Схожість насіння, %	Маса 1000 насінин, г
Весняна сівба				
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	68	84	0,81
2	Черезрядний (8 кг/га)	69	87	0,88
3	Черезрядний (10 кг/га)	69	84	0,88
4	Черезрядний (12 кг/га)	71	82	0,87
5	Широкорядний (4 кг/га)	86	87	0,93
6	Широкорядний (6 кг/га)	83	87	0,93
7	Широкорядний (8 кг/га)	83	87	0,93
Літня сівба				
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	72	86	0,85
2	Черезрядний (8 кг/га)	75	84	0,94
3	Черезрядний (10 кг/га)	75	83	0,91
4	Черезрядний (12 кг/га)	77	83	0,92
5	Широкорядний (4 кг/га)	85	90	0,98
6	Широкорядний (6 кг/га)	85	88	0,98
7	Широкорядний (8 кг/га)	86	87	0,98

Одержані дані дозволили обчислити собівартість 1 ц насіння костриці червоної, усі затрати, вартість валової продукції, чистий прибуток та рівень рентабельності (табл. 4).

Висновок. В середньому за 7 років використання насіннева продуктивність костриці червоної сорту Говерла була найвищою за сівби літнім широкорядним способом з нормою висіву насіння 2,7 млн шт./га (4 кг/га), собівартість становила 715 грн/ц, умовно чистий прибуток 3765 грн/га та рівень рентабельності виробництва 180 %.

Література

1. Бабич А. О. Кормові і лікарські рослини в ХХ–ХХІ століттях / А. О. Бабич. - К. : Аграрна наука, 1996. - 822 с.
2. Влох В. Г. Луківництво / В. Г. Влох, Н. Я. Кириченко, П. М. Когут. - К. : Урожай, 2003. - 390 с.
3. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б. А. Доспехов. - Изд. 4-е, перераб. и доп. - М. : Колос, 1979. - 415 с.

4. Економічна оцінка агротехнічних заходів щодо вирощування костриці червоної на насіння

№ вар.	Варіанти	Урожайність, ц/га	Вартість валової продукції, грн/га	Затрати праці, грн	Чистий дохід, грн/га	Собівартість 1 ц насіння, грн	Рівень рентабельності, %	Економічна ефективність, грн/га
Весняна сівба								
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	1,87	3740	2141	1599	1145	75	-
2	Черезрядний (8 кг/га)	2,21	4420	2118	2302	958	109	703
3	Черезрядний (10 кг/га)	2,18	4360	2129	2231	977	105	632
4	Черезрядний (12 кг/га)	2,17	4340	2141	2199	287	103	600
5	Широкорядний (4 кг/га)	2,67	5340	1885	3455	706	183	1856
6	Широкорядний (6 кг/га)	2,63	5260	2107	3153	801	150	1554
7	Широкорядний (8 кг/га)	2,57	5140	2118	3022	824	145	1423
Літня сівба								
1	Звичайно-рядковий (12 кг/га)	2,18	4360	2141	2219	982	104	620
2	Черезрядний (8 кг/га)	2,44	4880	2118	2762	868	130	1163
3	Черезрядний (10 кг/га)	2,38	4760	2129	2631	895	124	1032
4	Черезрядний (12 кг/га)	2,42	4840	2141	2699	885	126	1100
5	Широкорядний (4 кг/га)	2,93	5860	2095	3765	715	180	2166
6	Широкорядний (6 кг/га)	2,74	5480	2107	3373	769	160	1774
7	Широкорядний (8 кг/га)	2,75	5500	2118	3382	770	160	1783

4. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і Західного регіону України / [редкол.: М. В. Зубець (голова редакційної колегії) та ін.]. – К. : Урожай, 2004. - 560 с.
5. Лихочвор В. В. Рослинництво. Сучасні інтенсивні технології вирощування основних польових культур / В. В. Лихочвор, В.Ф. Петриченко. – Львів : Українські технології, 2006. - 730 с.
6. Луківництво в теорії і практиці / [Я. І. Машак та ін.]. – Львів : [Сполом], 2005. - 295 с.
7. Ярмолюк М. Т. Культурні пасовища в системі кормовиробництва / М. Т. Ярмолюк, М. П. Зінчук, В. М. Польовий. – Рівне : Волинські обереги, 2003. - 291 с.